

El Coll del Moro de Gandesa: entre el Castellet de Banyoles de Tivissa i Sant Antoni de Calaceit

ANTON MONNER
Cronista de Gandesa

Crònica

Poblats protohistòrics. Aquests tres municipis eren els centres administratius, polítics i comercials de cada territori. Allí vivien els cabdills aristocràtics des d'on visualitzaven petits poblats on habitaven famílies

Al sud de Catalunya, entre Tivissa i Calaceit, existien tres grans poblacions ibèriques, situades a indrets alts d'on s'albirava una gran extensió de territori. Aquests tres grans poblats eren el Castellet de Banyoles de Tivissa, el Coll del Moro de Gandesa i Sant Antoni de Calaceit. Estaven situades dalt d'un promontori d'on es dominava una gran extensió territorial i els tres nuclis urbans, ben allunyats els uns dels altres, podien comunicar-se visualment. El de Tivissa està situat sobre el riu Ebre, i dominava els termes fluvials de Benifallet fins a Flix, i a la riba esquerra del riu, fins a la serra de Montsant i la mateixa serra de Tivissa, mentre que el Coll del Moro enllaçava visualment pels alts de la Farella, Vilalba, Batea i el riu Algars i Matarranya pel nord i pel sud per les serres de Cavalls, Pandols, i els Ports que ja delimitava amb Sant Antoni de Calaceit, on el domini passava el riu Matarranya direcció Alcanyís i Vall-de-roures.

Aquests tres municipis eren els centres administratius, polítics i comercials de cada territori. Allí vivien els cabdills aristocràtics des d'on visualitzaven petits poblats on podien habitar 4 o 8 famílies, situats també en uns indrets alts i dominants del territori, on pasturaven els ramats i conreaven les terres. Aquests nuclis tenien una bassa per abastar-se d'aigua per als ramats. Normalment estaven ubicats a prop d'alguna font natural on tenien els seus horts per disposar de verdures per nodrir els animals de corral i les persones. D'aquests poblats, se'n troben a tots els termes municipals, ocupant les terres de millor qualitat. Al mateix terme de Gandesa es poden comptabilitzar un mínim de set poblats, comptant el situat a la mateixa població actual on la toponímia en recorda la seva ubicació pel nom de «lo castell».

Per tant, existien les tres grans poblacions esmentades i de les quals depenien políticament i social els petits poblats que les envoltaven. A cada poblat hi podien viure un màxim un grup tribal,

El poblat ibèric del Coll del Moro compta amb unes vistes i una situació excepcional. FOTO: JOAN REVILLAS

depenent del territori i la riquesa de les terres. A aquestes tres poblacions tenien el cabdill com a líder, i existia el govern territorial, la justícia, els impostos, l'administració i el comerç.

A la Terra Alta hi havia el Coll del Moro de Gandesa que exercia el domini del territori. Des de fa més de cent anys s'hi estan portant a terme diferents excavacions. Actualment amb campanyes de quatre anualitats, la Generalitat hi assigna un pressupost, col·laborant amb diferents universitats catalanes, concretament la UB i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i amb el suport directe de l'Ajuntament de Gandesa. A les campanyes estiuenques hi intervenen una trentena d'arqueòlegs, dirigits per diversos doctors d'arqueologia, sota la direcció de Rafel Jornet de la UB i de la Carme Belarte de l'ICAC. Cada campanya executen feines predeterminades i acordades pels tècnics de la Generalitat, Universitat i Institut i totes les accions executades queden catalogades, estratificades i dibuixades per continuar les

excavacions. La feina resulta lenta però de gran rigor científic.

Campanya rere campanya es van descobrint els accessos ibèrics de la Torre, cada cop més profunds que demostren la magnitud inicial del sistema defensiu, enderrocats per la part superior apareixent murs més amplis, determinant la importància de l'indret. Aquesta campanya s'han excavat habitacles de la zona est suposadament de l'època republicana romana. Un cop s'haurà estudiat la zona, estratificat, catalogant els objectes extrets, dibuixant i fotografiant cada mur amb total precisió, esperen a la propera campanya arribar a l'època dels ibers, que sembla que va ser arrasada pels romans a les darreries del segle II a.C.

Adicionalment aquesta campanya han actuat per conèixer els petits poblats de tipus familiar de l'època ibèrica de cara al sud, fins arribar al riu Canaleta, subsidiari del Canaletes, de cara a la serra de Puig Cavalier. Han trobat restes significatives a l'altiplà conegut per les Cendres, que des de sem-

pre hom va creure que existien grups poblacionals que foren expulsats, quan els romans, després de la Guerra Púnica, cremaren la zona. Vet aquí que ens ha quedat el topònim Cendres per les abundants restes de cendres que s'hi van trobar. Aquests habitacles molt abundosos davant del Coll del Moro resten més aïllats i gairebé desapareixen a mesura que els arqueòlegs avançaren de cara al riu Canaleta i l'espai abarrancat que està poblat de boscos.

Tanmateix han iniciat una prospecció en un d'aquests petits poblats del terme de Gandesa, a la zona nord. Es tracta concretament del Coll del Moro del Xollat, situat a la partida del Castell Nou. La curiositat de la investigació és que per sobre de les restes ibèriques s'ha trobat una possible masada del segle XVI, enderrocada i amb materials medievals.

Per la propera campanya es projecta, si així s'acorda per la comissió tripartida de Generalitat, Institut i Universitat, fer algunes prospeccions a la zona nord contigua de la torre defensiva, on hi ha el

gruix més habitat ibèric, i potser delimitar l'extensió del mateix que hom creu que té una superfície de més de trenta mil metres quadrats. Als extrems d'aquesta zona nord existeixen el ramal on hi ha la necròpolis a la zona oest coneguda per Maries i a la zona est, l'altre ramal conegut pel Teuler i l'indret de comandament del general Franco durant la Batalla de l'Ebre. Aquestes necròpolis excavades de fa anys pertanyien entre els segles VII i III a. C. quan els morts s'incineraven i les cendres es disposaven dins una urna acompanyada d'objectes del difunt. Posteriorment, en temps romà, els camps d'urnes no es feren servir i s'enteraven com en l'actualitat.

Per donar a conèixer les excavacions als estudiosos de la zona, el Dr. Rafel Jornet va dedicar una tarda a explicar-los les accions realitzades. L'Ajuntament va amenitzar l'acte amb degustació de gamatxes de la Terra Alta i un concert de música popular quan la claror fugia i es podia veure el sol amb multicolors, entre núvols esplendorosos.